

Стаття надійшла до друку 25 травня 2024 року

УДК 340

DOI - 10.31732/2708-339X-2024-12-A3

ЕВОЛЮЦІЯ РІЗНОВИДІВ ПОРУШЕНЬ ТА ВИДІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

Сидор В.Д.,

*професор кафедри державно-правових дисциплін
Університету «КРОК»*

*доктор юридичних наук, професор
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: victoriasd@krok.edu.ua*

ORSID: <https://orcid.org/0000-0002-1794-2577>

Василенко Є.В.,

*аспірант Університету «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: y.vasylenko@krok.edu.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5969-1473>

EVOLUTION OF VARIOUS TYPES OF VIOLATIONS AND TYPES OF LIABILITY FOR VIOLATIONS IN THE SPHERE OF ECONOMIC COMPETITION IN UKRAINE

Sydor V.D.,

*Professor of the Department of State and Legal Disciplines
doctor of legal sciences, professor
«KROK» University*

*Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: victoriasd@krok.edu.ua*

ORSID: <https://orcid.org/0000-0002-1794-2577>

Vasylenko Y.V.,

*PhD student «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: y.vasylenko@krok.edu.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5969-1473>

Анотація. У статті досліджується розвиток законодавства в сфері економічної конкуренції після його зародження в Україні. Законодавство про захист економічної конкуренції розвивалося помірно, з урахуванням розвитку економіки в умовах пострадянських тенденцій. Рушійною силою для розвитку законодавства у сфері економічної конкуренції було саме господарювання та його поетапний розвиток в Україні. Такий розвиток та поява різновидів господарських відносин стало передумовою виникнення різних видів порушень законодавства про захист економічної конкуренції. В свою чергу, поява різних видів порушень законодавства про захист економічної конкуренції сприяло становленню системи відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції України. Дана стаття висвітлює формування основних видів порушень законодавства про захист економічної конкуренції та становлення і розвиток системи відповідальності за такі порушення.

З метою висвітлення проблематики дослідниця увага приділена розвитку ринкової економіки та викликів, які постали перед державою через наявність «неконкурентної поведінки» гравців на різних товарних ринках. Удосконалення та розвиток конкурентного законодавства є передумовою запровадження правил «чесної гри» для суб'єктів господарювання, які займаються підприємницькою діяльністю. Тож подальше реформування законодавства в сфері економічної конкуренції покликано стати ефективним інструментом для забезпечення надійного захисту прав і свобод учасників конкурентних відносин.

Стаття присвячена дослідженню формування різних видів порушень конкурентного законодавства та становленню системи та різновидів відповідальності за такі порушення. Проведений аналіз дозволяє зробити відповідні висновки щодо становлення та розвитку конкурентного законодавства в Україні та формування практики застосування санкцій Антимонопольним комітетом України до суб'єктів господарювання за порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Зокрема, як свідчать вже запроваджені зміни до законодавчого регулювання конкурентних правопорушень та відповідальності за їх вчинення, а також, як впливає з правозастосовної практики, рівень дієвості чинної нормативно-правової бази потребує підвищення.

Ключові слова: Антимонопольний комітет, узгоджені дії, зловживання монополієм становисцем, штраф, порушення, відповідальність.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 9.

Abstrac. This article examines the development of legislation concerning economic competition in Ukraine since its inception. Legislation aimed at protecting economic competition has evolved moderately, reflecting the changes in the economy within a post-Soviet context. The driving force behind this legislative development has been the gradual evolution of management practices in Ukraine. Such changes and the emergence of diverse economic relations have led to various types of violations of competition law. In turn, these violations have prompted the establishment of a system of accountability for breaches of competition legislation in Ukraine.

The article highlights the main types of violations of competition law and explores the formation and development of the corresponding accountability framework. To illustrate the problem, the research focuses on the challenges faced by the state due to the presence of «non-competitive behavior» among participants in various commodity markets. The improvement and development of competition legislation are essential for introducing «fair play» rules for economic entities engaged in entrepreneurial activities. Thus, ongoing reforms in competition legislation aim to provide effective protection for the rights and freedoms of participants in competitive relations.

This study delves into the formation of various types of competition law violations and the establishment of a system for addressing these violations. The analysis allows for relevant conclusions regarding the development of competition legislation in Ukraine and the practices of the Antimonopoly Committee of Ukraine in imposing sanctions on businesses for breaches of competition law. The amendments already introduced to the legislative framework on competition offenses, along with law enforcement practices, indicate that the effectiveness of the current regulatory framework requires improvement.

Keywords: Antimonopoly Committee, concerted actions, abuse of monopoly position, fines, violations, liability.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 9.

Постановка проблеми. З розвитком економіки в Україні, удосконаленню підлягає і конкурентне законодавство. Стимування суб'єктів господарювання в правовому полі конкурентного законодавства з метою запобігання вчинення порушень конкурентного законодавства є однією з основних задач держави для успішного завершення процедури євроінтеграції. Для реалізації даного завдання, одним із інструментів є розвиток конкурентного законодавства та удосконалення системи відповідальності за вчинення таких порушень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням окремих аспектів порушень та видів відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції займалися ряд вітчизняних науковців: О.Л. Чернелевська, С.В. Бобровник, А.А. Козловський, О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко.

Формулювання цілей статті. З огляду на поетапний розвиток конкурентного законодавства, в статті здійснено спробу дослідити теоретичні основи визначення виду та змісту юридичної відповідальності за порушення в сфері економічної конкуренції, висвітлити історико-правовий аспект формування інституту відповідальності за різні види порушень конкурентного законодавства та дослідити практику застосування юридичної відповідальності за вчинені порушення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правопорушення та його наслідки для правопорушника у вигляді юридичної відповідальності за його вчинення слід розглядати у нерозривному взаємозв'язку. Поняття «юридична відповідальність» вважається одним із ключових правових інститутів, що безпосередньо визначає соціальні стандарти поведінки та є підґрунтям форму-

вання правової системи держави. Існування цієї правової категорії забезпечує регульований вплив на суспільство та забезпечує спроможність державних інституцій гарантувати дотримання прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних правовідносин. Визначення міри відповідальності та її застосування за певні правопорушення обумовлює необхідність закріплення в законодавчих актах відповідних правових норм. Зайчук О.В. та Оніщенко Н.М. відзначають, що особливість юридичної відповідальності як примусового засобу впливу полягає в тому, що вона застосовується від імені держави, державними органами, має правовий характер, здійснюється у визначених законом формах та на законних підставах [1].

Наукова думка вирізняє два основоположних погляди на юридичну відповідальність.

Традиційний теоретичний підхід описує негативну (ретроспективну) юридичну відповідальність та будується на зв'язку відповідальності з протиправною поведінкою порушника, яка в якості негативних наслідків тягне відповідні міри державного примусу (покарання, штраф, інші санкції). Козловський А.А. в рамках дослідження юридичної відповідальності дійшов висновку, згідно з яким юридична відповідальність завжди пов'язана з порушенням прийнятих норм і застосуванням санкцій [2]. Наведена модель ґрунтується на правових нормах, що встановлюють певну міру поведінки та юридичну відповідальність за їх порушення. Філософія ретроспективної юридичної відповідальності полягає в настанні для порушника негативних наслідків у відповідь на його неналежну поведінку.

Сучасний теоретичний підхід сформулював більш широке уявлення про юридичну відповідальність, яке не обмежується негативними наслідками для особи порушника, а передбачає позитивну складову. Перспективна (позитивна) юридична відповідальність полягає в свідомому ставленні особи до правових норм і, як наслідок, їх сумлінне виконання, в результаті чого не відбувається факт правопорушення та відсутні підстави для застосування санкцій. Саме така модель вважається найбільш ефективною для кожної окремої особи та

суспільна і держави в цілому, оскільки вона полягає в добровільній реалізації суб'єктом правомірної поведінки. Однак запорукою втілення позитивної юридичної відповідальності є високий рівень правової культури та свідомості в суспільстві.

Становлення і подальше вдосконалення інституту юридичної відповідальності загалом, та й в сфері конкурентних правовідносин окремо, визначається цивілізаційними тенденціями. Еволюцію законодавчого регулювання різновидів правопорушень та видів юридичної відповідальності за їх вчинення в сфері конкуренції слід аналізувати через призму суспільно-економічного, політичного та культурного розвитку суспільства на кожному історичному етапі.

Передумовою для закладення основ антимонопольного законодавства України можна вважати Декларацію про державний суверенітет України, якою було проголошено економічну самостійність України. Сутність зазначеного принципу розкрито через самостійне визначення Україною свого економічного статусу і закріплення його в законах [3].

Подальша державна політика та нормативно-правова база формувались, спираючись на вказаний принцип. Контроль за дотриманням конкурентного середовища на різних ринках України при здійсненні суб'єктами господарювання господарської діяльності в Україні є однією з функцій держави. Реалізація цієї функції здійснюється через законодавчо визначені інструменти та механізми.

Зміст законодавчого врегулювання тих чи інших суспільних відносин визначається, насамперед, рівнем їхньої розвиненості.

Першим законодавчим актом, який сформулював визначення поняття «конкуренція», став Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» (далі – Закон N 2132-XII) [4]. Даний нормативно-правовий акт було ухвалено ще до прийняття Конституції України. Тож саме ним започатковано в незалежній Україні нормативне регулювання економічної конкуренції, порушень та відповідальності в цій сфері.

Варто зауважити, в яких саме умовах відбувалось становлення законодавства про захист економічної конкуренції.

Насамперед, одна з ключових особливостей того періоду полягала в тому, що конкуренція потребує наявності вільного економічного ринку, в той час як Україна початку 90-х ще не сформувала ринок. Натомість, у спадок від Радянського Союзу наша країна отримала низку державних монополій, існування яких мало наслідком певне спотворення і самого уявлення про конкуренцію, і розвитку конкурентних відносин між суб'єктами господарювання. Монопольна структура економічних правовідносин вимагала реформ та відповідного нормативного забезпечення. Ці нормотворчі процеси відбувались в умовах відсутності конкурентного середовища. Тож перше антимонопольне законодавство було покликано, в першу чергу, подолати превалювання монополій та визначити загальні засади конкурентної політики. Зазначені вихідні дані та специфічні кон'юнктурні умови визначили зміст Закону N 2132-XII.

Перш за все, Закон N 2132-XI врегулював правові основи демонополізації економіки України, обмеження і попередження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності. З огляду на окреслені пріоритети, законодавство в даній сфері починало формуватись не як законодавство в сфері захисту конкуренції, а саме як антимонопольне законодавство.

Норми Закону N 2132-XI визначили наступні види порушень антимонопольного законодавства, які були характерні та актуальні для того часу:

- зловживання монопольним становищем (зокрема, нав'язування умов договору, які ставлять контрагентів в нерівне становище; обмеження або припинення виробництва товарів з метою створення або підтримки дефіциту; встановлення монопольних чи дискримінаційних цін);
- неправомірні угоди (погоджені дії) між підприємцями (спрямовані на встановлення монопольних цін; розподіл ринків за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом реалізації чи закупівель або за колом споживачів з ме-

тою їх монополізації; усунення з ринку або обмеження доступу на нього продавців, покупців, інших підприємців);

- дискримінація підприємців органами влади (заборона створення нових підприємств, встановлення обмежень на окремі види діяльності, виробництво певних товарів з метою обмеження конкуренції; примушування до пріоритетного укладення договорів, першочергової поставки товарів певному колу споживачів; централізований розподіл товарів, що призводить до монопольного становища на ринку; заборона реалізації товарів з одного регіону в інший; надання окремим підприємцям податкових та інших пільг, які ставлять їх у привілейоване становище та призводять до монополізації ринку; обмеження прав щодо придбання та реалізації товарів; заборони чи обмежень відносно окремих підприємців або груп підприємців).

Журик Ю.В. слушно зауважує, що провідну роль у створенні ефективного механізму регулювання економічних відносин відіграє законодавство України про захист економічної конкуренції, яке не тільки захищає суб'єктів господарювання від протиправних посягань, а й стимулює розвиток економічних та конкурентних відносин в економіці та у суспільстві в цілому. Тому цілком логічно, що законодавець мав на меті створити юридичні передумови для формування конкурентного середовища. Задля цього і було необхідно в нормативно-правовому полі визначити, які саме дії вважаються порушенням антимонопольного законодавства та встановити певну відповідальність за їх вчинення. Журик Ю.В. класифікує порушення в даній сфері суспільно-економічних відносин як «монополістичні правопорушення» [5].

Зважаючи на те, що до проголошення незалежності в Україні панувала не ринкова, а планова економіка, одним з першочергових завдань самостійної української держави, наряду з формуванням ринкового конкурентного середовища, було також подолання державного монополізму. Саме державні монополії безроздільно панували в економіці на початку 90-х років минулого століття. Це зумовило закладення в перший антимо-

нопольний законодавчий акт механізмів упередження зловживань зі сторони державних органів.

Також з метою запобігання монопольному становищу окремих підприємців на ринку вперше було врегульовано контроль за створенням, реорганізацією (злиттям, приєднанням), ліквідацією підприємств, асоціацій, концернів, інших об'єднань підприємств, господарських товариств, а також за придбанням часток (акцій, паїв) у статутному фонді господарських товариств.

Введені Законом N 2132-XI ознаки зловживання монопольним становищем знайшли свій розвиток в подальших законодавчих актах, які вдосконалювали нормативне регулювання конкурентних відносин по мірі становлення ринкової економіки. А запроваджене Законом N 2132-XI поняття неправомірних угод між підприємцями стало прототипом сучасних антиконкурентних узгоджених дій. Контроль за створенням підприємств та придбанням часток у статутних капіталах юридичних осіб поклав початок контролю за концентрацією суб'єктів господарювання.

За порушення вимог Закону N 2132-XI щодо зловживання монопольним становищем або вчинення неправомірних угод між підприємцями застосовувалась наступна відповідальність:

- штраф за ухилення від виконання або несвоєчасне виконання розпоряджень Антимонопольного комітету України про припинення порушень антимонопольного законодавства, відновлення початкового становища або зміну угод, що суперечать закону;
- вилучення за рішенням суду до державного бюджету незаконно одержаного прибутку в результаті порушення антимонопольного законодавства;
- відшкодування збитків, за подіяних зловживанням монопольним становищем, за позовами заінтересованих осіб в судовому порядку.

Одне з фундаментальних дисертаційних досліджень «Конкурентне законодавство України: формування, зміст та розвиток» було здійснено Чернелевською О.Л. в 2006 р. [6] (досліджено передумови появи антимонопольного законодавства та етапи

його реформування у конкурентне; здійснено комплексний науковий аналіз конкурентного законодавства України, етапів його становлення та систематизації; виявити загальні проблеми правового регулювання конкурентних відносин в Україні та розробити пропозиції щодо їх вдосконалення, зокрема з використанням зарубіжного досвіду регулювання конкуренції).

У своєму дисертаційному дослідженні автор справедливо акцентувала на тому, що добросовісна конкуренція – двигун економіки. З цим не можна не погодитись. Цим пояснюється, чому в Україні з перших кроків незалежності державна підтримка та захист добросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності були віднесені до пріоритетних напрямів ринкової трансформації економіки. Тож значення місця державного захисту конкуренції важко переоцінити.

Подальший розвиток нормативно-правової бази обумовлений еволюцією ринкових та конкурентних відносин між суб'єктами господарювання в Україні.

З прийняттям Конституції України [7] вперше було закріплено свободу підприємницької діяльності, захист конкуренції у підприємстві та заборону зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції і недобросовісної конкуренції.

2000 рік вважається першим роком, коли почало спостерігатись економічне зростання України. В цілому, початок 2000-х років характеризувався завершенням приватизації більшості великих підприємств, підйомом промисловості та залученням інвестицій. Ці фактори якнайкраще сприяли розвитку ринкових відносин.

На фоні позитивних економічних зрушень, майже через 10 років після прийняття Закону N 2132-XI його було замінено цілковито новим Законом України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 N 2210-III (далі – Закон N 2210-III) [8].

Закон N 2210-III став нормативно-правовим втіленням тогочасних ринкових реалій. Більш змістовно було сформульовано поняття економічної конкуренції. А також, на відміну від попереднього, цей Закон визначив своєю ключовою метою регулювання економічної конкуренції, а пріо-

ритетом державної політики – сприяння розвитку економічної конкуренції.

Норми Закону N 2210-III дали більш вдосконалене визначення поняттю економічна конкуренція (конкуренція), розширено перелік антиконкурентних узгоджених дій та зловживання монополюючим становищем, визначено ознаки дискримінаційних дій не тільки зі сторони органів державної влади, а й зі сторони суб'єктів господарювання та їх об'єднань.

А саме, в порівнянні із Законом N 2132-XI, Закон N 2210-III (в редакції від 11.01.2001 року) більш широко окреслив антиконкурентні узгоджені дії як такі, що призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, та відніс до їх переліку наступне:

- встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів;
- обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними;
- розподіл ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом чи обсягом реалізації або збуту товарів, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками;
- спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів;
- усунення з ринку або обмеження доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців;
- застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у невідгідне становище в конкуренції;
- укладання угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмету цих угод;
- суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

Законом N 2132-XI було окреслено види зловживань монополюючим становищем, проте не дано визначення таким зловживанням, в той час як Закон N 2210-III розумів під

зловживанням монополюючим (домінуючим) становищем на ринку дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монополюне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, зокрема обмеження конкурентоспроможності або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку. Таке всеохоплююче визначення було зумовлено тим, що сама по собі вільна ринкова конкуренція без державного регулювання не здатна грати роль повноцінного запобіжника проти зловживання монополістами своїм домінуючим становищем на ринку.

До правопорушень у вигляді зловживання монополюючим (домінуючим) становищем на ринку законодавець відносив:

- встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку;
- застосування різних цін чи інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин;
- обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору;
- обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям;
- часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання;
- суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;
- створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

Перелік дискримінаційних дій зі сторони органів державної влади по відношен-

ню до суб'єктів господарювання доповнено наступними видами порушень:

- пряме або опосередковане примушення суб'єктів господарювання до пріоритетного укладення договорів, першочергової поставки товарів певному колу споживачів чи першочергового їх придбання у певних продавців;

- дія, внаслідок якої окремим суб'єктам господарювання або групам суб'єктів господарювання створюються несприятливі чи дискримінаційні умови діяльності порівняно з конкурентами;

- дія, якою встановлюються непередбачені законами України заборони та обмеження самостійності підприємств, у тому числі щодо придбання чи реалізації товарів, ціноутворення, формування програм діяльності та розвитку, розпорядження прибутком.

Новелами Закону N 2210-III в 2001 році стали законодавчі заборони:

- суб'єктам господарювання, що мають значно більший ринковий вплив, порівняно з малими або середніми підприємствами, які є їх конкурентами, – створювати перешкоди у господарській діяльності малим або середнім підприємствам;

- об'єднанням суб'єктів господарювання – провадити обмежувальну діяльність шляхом відмови суб'єктові господарювання у прийнятті до такого об'єднання, яка ставить його у невігідне становище в конкуренції, якщо така відмова є необґрунтованою і не виправданою.

За більш ніж два десятиліття існування Закон N 2210-III пройшов еволюційний шлях, відповідаючи на нові й нові виклики сучасності. І хоч за цей час перелік видів порушень законодавства про захист економічної конкуренції та видів відповідальності не зазнали істотних змін, проте постійно вдосконалювався та адаптувався їх зміст, юридичне наповнення, кваліфікаційні ознаки, а розміри штрафних санкцій збільшувались.

Нещодавною новелою Закону N 2210-III (в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 09.08.2023 року № 3295-IX) є визначення

підстав та порядку звільнення від відповідальності учасників антиконкурентних узгоджених дій.

Так, особи, які вчинили антиконкурентні узгоджені дії, можуть бути звільнені від відповідальності повністю або частково у порядку, встановленому законодавством.

Звільнення від відповідальності можливе, якщо:

- особа, яка вчинила антиконкурентні узгоджені дії, подала до Антимонопольного комітету України заяву про звільнення від відповідальності до направлення попередніх висновків у справі;

- особа, яка вчинила антиконкурентні узгоджені дії, раніше за інших учасників цих дій подала до Антимонопольного комітету України заяву про звільнення від відповідальності.

Зазначені норми покликані заохочувати суб'єктів господарювання свідомо припиняти власні порушення конкурентного законодавства та підвищувати правову культуру бізнесу.

Правозастосовна практика в сфері конкурентного законодавства формується Антимонопольним комітетом України та судовими органами.

Закон України «Про Антимонопольний комітет України» (далі – Закон N 3659-XII) [9] наділяє Антимонопольний комітет України повноваженнями розглядати заяви і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити за ними розслідування; надавати висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції; розглядати справи про адміністративні правопорушення; розглядати заяви і справи про надання дозволу, надання висновків, попередніх висновків стосовно узгоджених дій, концентрації, висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції; видавати накази про стягнення штрафів тощо.

Водночас досить активно розвивається судова практика у сфері конкурентного законодавства. Огляд актуальної судової практики Верховного Суду з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції свідчить про те, що суд є для суб'єктів господарювання останньою

інстанцією для захисту своїх інтересів у випадках, коли застосовані Антимонопольним комітетом України заходи є неспівмірними з допущеними порушеннями або ставлять бізнес під загрозу фактичного знищення.

Зокрема, практика застосування санкцій вказує на те, що трапляються випадки, коли Антимонопольний комітет України притягує суб'єкта господарювання до відповідальності за зловживання монополюючим (домінуючим) становищем на ринку лише за фактом зайняття цим суб'єктом господарювання монополюючого (домінуючого) становища. У зв'язку з цим на рівні Верховного Суду виправлено хибну тенденцію та зазначено, що недоведення органами Антимонопольного комітету України факту саме зловживання монополюючим (домінуючим) становищем на ринку, навіть у разі доведення зайняття цим суб'єктом господарювання монополюючого (домінуючого) становища, є підставою для визнання частково недійсним рішення органу Комітету в частині визнання дій такого суб'єкта господарювання зловживанням монополюючим (домінуючим) становищем та накладення штрафу (Постанова ВС від 01.10.2020 у справі № 908/540/19).

Притягуючи суб'єктів господарювання до відповідальності, органи Антимонопольного комітету України можуть нехтувати необхідністю встановити всі факти і обставини, за яких на особу накладаються санкції за відповідні порушення. За результатами розгляду низки судових справ щодо оскарження підприємствами незаконних рішень органів Антимонопольного комітету України, Верховний Суд надав відповідну правову оцінку таким рішенням. Незазначення в рішенні органу Комітету: які саме дії суб'єкта господарювання, що були визнані як порушення законодавства про захист еко-

номічної конкуренції, були ним вчинені; які саме норми законодавства визнаються органом Комітету такими, що свідчать про порушення суб'єктом господарювання вимог законодавства про захист економічної конкуренції; які саме інтереси споживачів були ущемлені суб'єктом господарювання; наявності причинно-наслідкового зв'язку між діями суб'єкта господарювання та ущемленням інтересів невизначеного кола споживачів тощо – є підставою для визнання недійсним рішення органу Комітету (Постанова ВС від 18.10.2022 у справі № 904/4598/20).

Судова практика покликана збалансувати дискреційні повноваження Антимонопольного комітету України та інтереси бізнесу. Огляд судової практики свідчить з однієї сторони, про необхідність покращення суб'єктами господарювання рівня власної правової свідомості та дотримання норм чинного законодавства в сфері захисту економічної конкуренції, а з іншої сторони – про необхідність підвищення якості та ефективності роботи фахівців Антимонопольного комітету України щодо коректної юридичної кваліфікації дій порушників та притягнення до відповідальності.

Висновки. Отже, законодавче еволюціонування видів порушень та відповідальності за порушення в сфері економічної конкуренції обумовлюється етапами розвитку самого господарювання та конкуренції між суб'єктами підприємницької діяльності. Правозастосовна практика, в тому числі судова практика, демонструє гостру потребу в подальшому реформуванні нормативно-правової бази, яка є запорукою ефективного захисту добросовісних учасників ринку від неправомірної конкурентної поведінки.

Література:

1. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенка. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 544 с.
2. Козловський А. А. Онтологія юридичної відповідальності. Проблеми філософії права. 2004. Т. 2. 109 с.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31, ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12?lang=en#Text> (дата звернення: 30.04.2024).
4. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18 лютого 1992 року N 2132-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 21, ст. 296. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-12#Text> (дата звернення: 30.04.2024).
5. Журик Ю.В. Антимонопольно-конкурентне право України. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zhuryk_Yurii/Antymonopolno-konkurentne_pravo_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=97a6m2d1hlg422p9g2hgvqds13 (дата

звернення: 30.04.2024).

6. Чернелевська О.Л. Конкурентне законодавство України: формування, зміст та розвиток. URL: <https://mydisser.com/ua/avtoref/view/2724.html> (дата звернення: 30.04.2024).

7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 42.

8. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 12, ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2210-14?lang=uk#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

9. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року № 3659-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 50. ст. 472. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

References:

1. Zajchuk, O. V. and Onischenko, N. M. (2008), *Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyj kurs* [Theory of the state and law. Academic course], Kyiv: Yurinkom Inter, Art.543-544.

2. Kozlovs'kyj, A. A. (2004), *Ontolohiia iurydychnoi vidpovidal'nosti. Problemy filosofii prava* [Ontology of legal responsibility. Problems of the philosophy of law], 2nd ed, Art.98-109.

3. The Verkhovna Rada of USSR (BVR) (1990), *The Official Bulletin*, "Declaration of state sovereignty of Ukraine": of July 16. 1990 No. 31, Art. 429. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12?lang=en#Text>, Art.429. (Accessed April 30, 2024).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine(1992), *The Law of Ukraine "On limiting monopoly and preventing unfair competition in business activities"*, February 18, 1992 No2132-XII. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-12#Text>, Art.296. (Accessed April 30, 2024).

5. Zhuryk, Yu.V. (2011), *Antymonopol'no-konkurentne pravo Ukrainy* [Antimonopoly and competition law of Ukraine], "Tsentr uchbovoi literatury", Kyiv, Ukraine, Art.269. https://shron1.chtyvo.org.ua/Zhuryk_Yurii/Antymonopolno-konkurentne_pravo_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=97a6m2d1hlg422p9g2hgvqds13 (Accessed April 30, 2024).

6. Chernelivs'ka, O.L. (2006), "Competitive legislation of Ukraine: formation, content and development", Abstract of Ph.D. dissertation, 12.00.04, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, Art.201. <https://mydisser.com/ua/avtoref/view/2724.html> (Accessed April 30, 2024).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), *The Law of Ukraine "Constitution of Ukraine"*: of June 28. 1996No 254k/96-ВР. Known.1996. No30. Art.42. (Accessed April 30, 2024).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), *The Law of Ukraine "On Protection of Economic Competition"*, January 11, 2001 No 2210-III. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2210-14?lang=uk#Text>, Art.472. (Accessed April 30, 2024).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), *The Law of Ukraine "On the Anti-monopoly Committee of Ukraine"*, November 26, 1993 No 2132-XII. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>, Art.64. (Accessed April 30, 2024).

Стаття надійшла до друку 13 травня 2024 року

УДК: 340.131

DOI - 10.31732/2708-339X-2024-12-A4

РОЛЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВО-ЗАСТОСУВАННІ

Скоморовський В.Б.,

доктор юридичних наук, професор

Університет «КРОК»

м. Київ вул. Табірна 30-32, Україна, 03113

e-mail: skomorovskyvb@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1020-2322>

Лантух Є.С.,

аспірант Університету «КРОК»

м. Київ вул. Табірна 30-32, Україна, 03113

e-mail: lantukhys@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0540-4321>